

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Pradedamos viešos konsultacijos dėl naujo energijos rinkos modelio“

(COM(2015) 340 final)

(2016/C 082/03)

Pranešėjas Lutz RIBBE

Europos Komisija, vadovaudamasi Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsniu, 2015 m. liepos 15 d. nusprendė pasikonsultuoti su Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetu dėl

Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Pradedamos viešos konsultacijos dėl naujo energijos rinkos modelio“

[COM(2015) 340 final].

Transporto, energetikos, infrastruktūros ir informacinės visuomenės skyrius, kuris buvo atsakingas už Komiteto darbo šiuo klausimu organizavimą, 2016 m. sausio 7 d. priėmė savo nuomonę.

513-ojoje plenarinėje sesijoje, įvykusioje 2016 m. sausio 20–21 d. (sausio 20 d. posėdis), Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas priėmė šią nuomonę 212 narių balsavus už, 4 prieš ir 7 susilaikius.

1. Išvados ir rekomendacijos

1.1. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas palankiai vertina komunikatą ir remia daugelį jame pateiktų pasiūlymų, kurie yra logiška svarstymų dėl Europos energetikos sąjungos seka.

1.2. Pateikti rinkos patobulinimai, įskaitant einamosios paros prekybą, konkurenciją iškreipiančių reikalavimų panaikinimą, paklausos valdymą ir teisingų kainų signalų kūrimą, iš esmės yra teisingos ir svarbios priemonės, naudojamos kuriant naują energijos rinkos modelį, kuriame ateityje bus labiau atsižvelgiama į kintančios, decentralizuotai išgaunamos atsinaujinančiosios energijos ypatumus.

1.3. Saugus ir prieinamas (švarios) energijos tiekimas įmonėms ir namų ūkiams – tai egzistencinis modernios visuomenės ekonomikos ir piliečių veiklos pagrindas. Tad energetikos sistema iš esmės yra visos visuomenės uždavinys, kurio įgyvendinimui reikalinga tinkama rinkos ir reglamentavimo pusiausvyra. Iki šiol apie tai nebuvo pakankamai diskutuota politiniu lygmeniu, to nedaroma ir šiame komunikate.

1.4. Mažaanglės energijos tiekimo naudojant didelį skaičių reguliuojamų atsinaujinančiųjų energijos šaltinių tikslas per trumpą ar vidutinę trukmės laikotarpį gali būti pasiektas tik tuo atveju, jei visiems rinkos dalyviams (taip pat ir naujiems) bus suteikta pakankamai galimybių veikti lanksčiai, pavyzdžiui, bus pakankamai kaupimo vietų, lanksčių ir vartotojams patogių pasiūlos galimybių bei lanksčių elektros gamybos technologijų (pavyzdžiui, kombinuotosios šilumos ir elektros gamybos), taip pat pakankamai išplėsta ir susieta elektros skirstymo infrastruktūra, vartotojai bus pakankamai, laiku ir tinkamai informuoti, jiems bus suteikiamos galimybės patiems atrasti savo galimybes rinkoje, o būtinosios investicijos į technologijas ir infrastruktūrą atsipirks. Kol kas viso to nėra.

1.5. Kainų signalai yra svarbūs, nes dabartinės sistemos pertvarkymui prireiks didelių investicijų. Dabar, kai biržos kainos siekia 30 ar 40 EUR/MWh, investicijų – tiek į naujus elektros gamybos pajėgumus, tiek į kaupimo technologijas – neįmanoma refinansuoti. Tokios biržos kainos buvo pasiektos dėl to, kad daug elektros į rinką patenka iš nurašytų jėgainių ir mokamos subsidijos už elektrą, išgautą iš anglių, branduolinės energijos ir atsinaujinančiųjų energijos šaltinių. Vadinasi, dabartinės biržos kainos net neatspindi realios išlaidų struktūros. Dėl subsidijų ir perteklinio reglamentavimo kainos elektros energijos biržoje sukuria iškreiptą faktinių elektros sąnaudų vaizdą. Tik esant realioms ir skaidrioms kainoms galima užtikrinti tinkamus kainų signalus didelėms investicijoms, kurios reikalingos dabartinės sistemos pertvarkymui.

1.6. Tad formuojant kainas reikia vadovautis visiškai naujais principais, kad būtų galima sukurti ekonominį pagrindą pageidaujamai naujai tinklo kokybei (taip pat apimančiai paklausos valdymą ir kaupimą). Galėtų būti siekiama reguliuojamas sudėtinės kainos dalis labiau orientuoti į pageidaujamas naujoves ir geriau įvertinti sistemos stabilumą.

1.7. Ateityje kainos turėtų atspindėti visas faktines elektros gamybos, tiekimo ir atliekų tvarkymo išlaidas, įskaitant ir neigiamą poveikį (pvz., CO₂ taršą). Kainos turi būti nustatomos realistiškai. Tai reiškia ir tai, kad Komisija turėtų pritaikyti savo subsidijavimo sistemą; be to, reikia panaikinti vis dar egzistuojančias valstybės nustatytas kainas. Šiuo klausimu nuoseklios koncepcijos Komisija dar nepateikė.

1.8. Didelis techninis naujosios energetikos sistemos iššūkis visų pirma yra siekis, kad ateityje elektros energija vartotojams nebūtų tiekiamą iš centralizuotai reguliuojamų didžiųjų jėgainių („iš viršaus į apačią“), o remiantis daugeliu decentralizuotų, iš dalies kintamų atsinaujinančiųjų energijos šaltinių susiformuotų naujos „gamybos ir tiekimo salos“, kurias reikėtų sujungti tarpusavyje („iš apačios į viršų“) ir kuriose visų pirma reikėtų valdyti paklausą (įskaitant kaupimą) ir vietos ir (arba) regionų lygmens pardavimą.

1.9. Komitetas ne kartą pabrėžė, kad tokios naujos, decentralizuotos energetikos sistemos suteikia galimybių, susijusių ne vien su visuomenės pritarimu būtiniesiems struktūriniais pokyčiams ir būtinoms investicijoms ⁽¹⁾. Regionų ekonomikai atsiveria naujos perspektyvos ir naujos su pridėtine verte siejamos galimybės, kurių galima atrasti neapsiribojant lig šiol žinomomis struktūromis. Taikant naujas technologijas bus galima iš naujo sujungti regionų plėtrą ir energetikos politiką. Be to, tarpusavyje sujungtos „tiekimo salos“ užtikrina ir geresnę apsaugą išpuolių prieš pagrindinius infrastruktūros objektus atveju.

1.10. Todėl Komisija turi apsvarstyti prekybos sistemą atsižvelgdama į reikalingą energijos infrastruktūrą ir nebandyti būtinųjų energijos infrastruktūros pakeitimų suderinti su esama prekybos sistema. Be to, kartu su rinkos dalyviais, ji turi apsvarstyti, kokie energetikos infrastruktūros ir prekybos sistemos pokyčiai sudarytų prielaidas labiau diversifikuotai, lanksčiai, į vartotojus orientuotai ir ekonomiškai energijos sistemai.

1.11. Komitetas ne tik pritaria Komisijos nuomonei dėl naujos rinkos veikėjų įvairovės, bet taip pat mano, kad aktyvus vartotojų (t. y. įmonių, gyventojų, komunalinių įmonių ir t. t.) įtraukimas į gamybos ir tiesioginio, vietos arba regionų lygmens pardavimo procesą yra esminis aspektas. Jei įmonės, gyventojai arba komunalinės įmonės šiandien nuspręstų pasinaudoti vietos ar regioninėmis energetikos galimybėmis, pavyzdžiui, bendrai organizuotų saulės energijos įrenginių ir vėjo jėgainių eksploatavimo procesą, tuomet jie daug lengviau nei iki šiol galėtų tiesiogiai naudoti išgautą energiją, neįtraukdami į procesą biržų arba energijos pardavėjų, ir (arba) tiesiogiai ir be kliūčių ją parduoti. Šia tema Komisijos dokumente taip pat lieka daug neatsakytų klausimų.

1.12. Komisija ne kartą pabrėžė, kad atsinaujinančiųjų išteklių energijai vis dar kyla kliūčių, kurias reikia panaikinti, ir kad atsinaujinančiuosius energijos išteklius reikia skatinti regionų lygmeniu ir vadovaujantis rinkos taisyklėmis. Tam pritaria ir EESRK, tačiau pažymi, kad rinkos išplėtimas ir sumažintas reguliavimas patys savaime nepadidins atsinaujinančiųjų išteklių energijos gamybos. Deja, komunikate nepateikiama jokių nuorodų, kaip Komisija ketina tai pasiekti.

2. Svarbiausios Komisijos komunikato nuostatos ir aplinkybės

2.1. Savo politinėse gairėse J. C. Junckerio vadovaujama Komisija atsparios energetikos sąjungos su perspektyvia klimato politika kūrimą paskelbė vienu iš savo strateginių tikslų.

⁽¹⁾ Žr. EESRK tyrimą: „Pakeisti energijos ateitį“ – EESRK tyrimas dėl pilietinės visuomenės vaidmens įgyvendinant ES atsinaujinančiųjų išteklių energijos direktyvą (EESC-2014-04780-00-04-TCD-TRA).

2.2. Šis tikslas patvirtintas Komisijos 2015 m. darbo programoje ⁽²⁾, ir išsamiau išdėstytas Atsparios energetinės sąjungos ir perspektyvios klimato kaitos politikos pagrindų strategijoje ⁽³⁾: be patikimo įperkamos energijos tiekimo taip pat svarbu sukurti tvarią ir klimatui nekenkiančią energetikos sistemą, kuriai būtų būdinga intensyvi rinkos konkurencija ir inovacijos. Pagrindų strategijoje ypač pabrėžiamas aktyvus gyventojų vaidmuo kuriant naują energetikos sistemos modelį. Naujo energetikos rinkos, ypač elektros rinkos modelio kūrimas – svarbus žingsnis

siekiant šių tikslų.

2.3. Šiuo Komisijos komunikatu pradėtas viešųjų konsultacijų procesas turėtų padėti įveikti nemažai svarbių iššūkių, kliudančių kurti perspektyvią energetikos sistemą.

2.4. Europos Komisija sieja šiuos iššūkius su tuo, kad „dabartinės rinkos koncepcija susiformavo tuo laikotarpiu, kai pagrindinis didelių centralizuotų elektrinių, visų pirma – kūrenamų iškastiniu kuru, tikslas buvo kiekvieną namų ūkį ir įmonę ribotoje teritorijoje, paprastai valstybėje narėje, aprūpinti jų pageidaujama elektros energijos kiekiu, o vartotojai (namų ūkiai, įmonės ir pramonė) buvo laikomi pasyviais“. Komisija siekia „iš esmės pakeisti Europos energetikos sistemą“, kurioje decentralizuota elektros gamyba bus tvirtai pagrįsta kintamais energijos šaltiniais, atsiras daug daugiau besikeičiančių rinkos proceso dalyvių, o paklausos valdymas taps nauju ir pagrindiniu iššūkiu.

2.5. Komisija nurodo šiuos konkrečius iššūkius:

- kainų formavimas ir skatinimas investuoti į fragmentuotas rinkas,
- nuolatinis nacionalinis kainų ir prieigos prie rinkos reguliavimas, taip pat kitos intervencijos į rinką valstybėse narėse,
- nepakankamas su pasiūla ir paklausa siejamas rinkų lankstumas, atsižvelgiant į atsinaujinančiųjų energijos šaltinių plėtrą ir principą „svarbiausia – energijos vartojimo efektyvumas“,
- nepakankamos galimybės gyventojams aktyviai dalyvauti kuriant energetinę ateitį.

2.6. Siekiant įveikti šiuos iššūkius, Komisijos nuomone, būtinos šios priemonės:

- lanksčios tarpvalstybinės trumpalaikės prekybos elektra rinkos (einamosios paros prekybos rinkos) sukūrimas,
- ilgalaikių Europos CO₂ rinkos nulemtų kainų signalų nustatymas,
- trūkstamų infrastruktūros jungčių sukūrimas,
- rinkos nepažeidžiantis ir regioninis atsinaujinančiųjų energijos šaltinių skatinimas,
- didmeninės prekybos susiejimas su mažmenine rinka, taip stiprinant kainų signalus galutiniams vartotojams,
- kainų reguliavimo mažmeninėje rinkoje panaikinimas ir kliūčių patekti į rinką energijos paklausos valdymo paslaugos teikėjams ir kitiems rinkos dalyviams pašalinimas,
- regioninis energetikos politikos suderinimas,
- energijos rinkos reguliuotojų ir tinklą eksploatuojančių subjektų koordinavimas europiniu ir regioniniu mastu,

⁽²⁾ COM(2014) 910 final, 2014 12 16.

⁽³⁾ COM(2015) 80 final, 2015 2 25.

- energetikos sistemų tinkamumo vertinimo suvienodinimas, atsižvelgiant į nacionalinį ir europinį tiekimo saugumą,
- pajėgumų užtikrinimo priemonių taikymo tarpvalstybiniu mastu pagrindai.

3. Bendrosios pastabos

3.1. Tam, kad būtų pasiekti Europos energetinės sąjungos tikslai, prireiks padaryti daug esminių pakeitimų, taip pat reikės – kaip nurodė Komisija – iš esmės reorganizuoti elektros rinkos struktūrą.

3.2. Šie pokyčiai tik tada bus pakankamai priimtini visuomenei, kai vyks: a) intensyvus ir gerai organizuotas konsultacijų su suinteresuotaisiais subjektais ir pilietine visuomene procesas ir b) jie bus laikomi aktyviais proceso partneriais, o ne tik šalimis, su kuriomis reikia konsultuotis.

3.3. Kaip šis procesas turėtų būti vykdomas EESRK apibūdino savo tyrime ⁽⁴⁾, kuriame vertinamas Europos Komisijos konsultacijų su „suinteresuotosiomis šalimis“ procesas; toliau jis nurodo savo parengtą iniciatyvą dėl Europos energetikos dialogo.

3.4. Pateikti rinkos patobulinimai, įskaitant einamosios paros prekybą, konkurenciją iškreipiančių ir jai kliudančių reikalavimų panaikinimą, paklausos valdymą ir teisingų kainų signalų kūrimą, yra teisingos ir svarbios priemonės, naudojamos kuriant naują energijos rinkos modelį, kuriame ateityje bus labiau atsižvelgiama į išgaunamos kintamos atsinaujinančiosios energijos ypatumus. Tik taip bus galima pasiekti Komiteto palaikomus Europos energetikos sąjungos tikslus ir užtikrinti veiksmingomis išlaidomis pasižymintį, aplinkai nekenkiantį, saugų įperkamos elektros tiekimą namų ūkiams ir ekonomikos sektoriaus atstovams.

3.5. EESRK pabrėžia ypatingą einamosios paros prekybos svarbą, siekiant organizuoti su elektra, gaminama naudojant kintamą atsinaujinančią energiją, susijusią prekybą.

3.6. Jis palankiai vertina tai, kad komunikate dar kartą aprašyti pagrindiniai „naujosios energetikos sistemos“ principai. Tai jis laiko teisingu signalu visiems rinkos dalyviams ir visai visuomenei. Tai, be kita ko, yra:

- principas „svarbiausia – energijos vartojimo efektyvumas“,
- energijos tiekimo be iškastinių energijos išteklių vizija ⁽⁵⁾,
- ateityje labai sustiprėjančios decentralizuotos elektros gamybos iš kintamų šaltinių pripažinimas,
- paklausos valdymo ir kaupimo ateities energetikos sistemoje svarba,
- kintančio vartotojų vaidmens tampant aktyviais vartotojais, gamintojais ir paslaugų teikėjais pripažinimas ⁽⁶⁾.

3.7. Saugus įperkamos švarios energijos tiekimas įmonėms ir namų ūkiams – tai egzistencinis šiuolaikinės visuomenės ekonomikos ir žmonių pagrindas. Tad energetikos sistema iš esmės yra visos visuomenės uždavinys, kurio įgyvendinimui reikalinga tinkama rinkos ir reglamentavimo pusiausvyra. Iki šiol apie tai nebuvo pakankamai diskutuota, tai nedaroma ir šiame komunikate. Nors, pavyzdžiui, klausimas dėl to, ar nebūtų geriau perdavimo ir paskirstymo tinklus – panašiai kaip ir greitkelių, geležinkelio ar vandentiekio sistemų tinklus – perleisti viešojo sektoriaus atstovams, sprendžiamas ne Briuselyje, tačiau čia būtų galima apie tai diskutuoti. Energetikos politika apima aiškių pagrindinių sąlygų nustatymą ir reguliuojamojo pobūdžio priežiūrą. Taip pat ji apima vartotojų ir itin pažeidžiamų socialinių grupių apsaugą.

⁽⁴⁾ OL C 383, 2015 11 17, p. 57.

⁽⁵⁾ Žr. COM(2011) 885 final.

⁽⁶⁾ Žr. TEN/578 „Naujų galimybių energijos vartotojams teikiančių priemonių rinkinio įgyvendinimas“. Žr. šio Oficialiojo leidinio p. 22

3.8. Komitetas nenorėtų pateikti teigiamų komentarų apie daugelį teisingų priemonių, kurias nurodė Komisija, įskaitant jos kritinę nuomonę dėl nepanaudotų pajėgumų. Priešingai – reikėtų apsvarstyti kai kuriuos dalykus, kurie, Komiteto nuomone, per mažai aptarti komunikate arba į kuriuos Komisija galbūt nepakankamai atsižvelgė.

4. Konkrečios pastabos

4.1. Komitetas visiškai sutinka su Komisija, kad būtini „esminiai Europos energetikos sistemos pokyčiai“. Vis dėlto komunikate pateikti sprendimo būdai Komiteto požiūriu labiau reiškia ne „esminį pokytį“, o dabartinės sistemos pritaikymą arba papildymą.

4.2. Komitetas ypač nori atkreipti dėmesį į tai, kad „esminis pokytis“ galėtų reikšti ne tik tai, jog nacionalinės sistemos būtų sujungtos į europinę sąjungą, esamos rinkos ir prekybos sistemos būtų reformuotos, taip pat būtų labai padidinta energijos iš atsinaujinančių šaltinių dalis. Priešingai – turi būti apgalvota ir sukurta visiškai nauja energetikos sistema su daug didesne, decentralizuota veikiančių subjektų įvairove. Tai reiškia ne tik esančių perdavimo ir paskirstymo tinklų stiprinimą, bet ir šių tinklų susiejimą su nauja, techniniu požiūriu sudėtingesne infrastruktūra. Šis naujas tinklas iš dalies būtų grindžiamas visiškai naujomis ir įvairesnėmis veikimo, sujungimo ir rinkodaros struktūromis. Dabartiniams tradiciniams energijos ištekliams jame tektų pereinamojo laikotarpio vaidmuo.

4.3. Energijos ne iš anglių tiekimo naudojant didelį skaičių reguliuojamų energijos išteklių tikslas per trumpą ar vidutinės trukmės laikotarpį gali būti pasiektas tik tuo atveju, jei:

- a) visiems rinkos dalyviams (taip pat ir naujiems) bus suteikta pakankamai galimybių veikti lanksčiai, pavyzdžiui, bus pakankamai kaupimo vietų, lanksčių ir vartotojams patogių pasiūlos galimybių bei lanksčių elektros gamybos technologijų (pvz., kombinuotosios šilumos ir elektros gamybos);
- b) vartotojai bus pakankamai, laiku ir tinkamai informuoti,
- c) jiems bus suteikiamos galimybės patiems atrasti savo galimybes rinkoje;
- d) bus sukurta pakankamai išplėsta ir susieta elektros skirstymo infrastruktūra;
- e) būtinosios investicijos į technologijas ir infrastruktūrą atsipirks.

Kol kas viso to nėra.

4.4. Kainų signalai ir investicijų skatinimas

4.4.1. Komisija pabrėžia, kokie svarbūs kainų signalai, kurie turi: a) padrąsinti vartotojus aktyviai veikti energetikos rinkoje ir b) skatinti įmones investuoti į naujas, mažai anglies dioksido išskiriančias energijos technologijas. Tokie kainų signalai yra svarbūs, nes dabartinės sistemos pertvarkymui prireiks didelių investicijų. Dabar, kai biržos kainos siekia 30 ar 40 EUR/MWh ir, jei tokias reikia mokėti vartotojui, savaime suprantama, yra jam naudingos, investicijų tiek į naujus elektros gamybos pajėgumus, tiek į kaupimo technologijas neįmanoma refinansuoti. Tokios biržos kainos dabar nusistovėjo dėl to, kad daug elektros į rinką patenka iš nurašytų jėgainių ir mokamos didelės subsidijos už elektrą, išgautą iš anglių, branduolinės energijos ir atsinaujinančiųjų energijos šaltinių. Vadinasi, dabartinės biržos kainos neatspindi realios išlaidų struktūros. Dėl subsidijų ir perteklinio reglamentavimo kainos elektros energijos biržoje sukuria iškreiptą faktinių elektros sąnaudų vaizdą. Tik esant realioms ir skaidrioms kainoms galima užtikrinti tinkamus kainų signalus didelėms investicijoms, kurios reikalingos dabartinės sistemos pertvarkymui.

4.4.2. Komisijos komunikate per mažai atsižvelgiama į tai, kokią reikšmę turi speciali atsinaujinančių energijos šaltinių išlaidų struktūra: atsinaujinančiosios energijos ir elektros kaupimo vietų ribinėms išlaidoms pasiekus nulį, didmeninės prekybos rinkos nebeteiks teigiamų kainų signalų. Dėl to galima daryti dvi prielaidas. Visų pirma, jei didmeninės prekybos kainos nerodo trumpalaikio elektros paskirstymo signalų, jie turi būti pasiekti kitais būdais, pavyzdžiui, subsidijomis. Be to, nulį siekiančios ribinės išlaidos reikalauja sukurti visiškai naujus kintamos atsinaujinančiosios energijos ir elektros kaupimo vietų refinansavimo mechanizmus.

4.4.3. Tad formuojant kainas reikia vadovautis visiškai naujais principais, kad būtų galima sukurti ekonominį pagrindą pageidaujamai naujai tinklo kokybei (taip pat apimančiai paklausos valdymą ir kaupimą). Galėtų būti siekiama iš naujo apibrėžti reguliuojamas sudėtines galutinių vartotojų mokamos kainos dalis, ypač atsižvelgiant į mokesčių už elektros energiją ir mokesčius už tinklo naudojimą. Reikia patikrinti, ar galima reorganizuoti energetikos sistemos bendrųjų išlaidų finansavimą.

4.4.4. Komitetas, siekdamas, kad visos kainos sutaptų su elektros tiekimo išlaidomis, pasisako už tai, kad Komisija, imdamasi ES mastu darnių veiksmų, sukurtų aiškią skaidrių išlaidų sistemą. Nustatytos ir lyginamos išlaidos turėtų atspindėti faktines visas elektros gamybos, tiekimo ir atliekų tvarkymo išlaidas. Skaiciuojant šias išlaidas, taip pat turi būti atsižvelgiama ir į neigiamą išorinį poveikį (pvz., CO₂ taršą) ir subsidijas. Komitetas taip pat nurodo ankstesnes nuomones ⁽⁷⁾ ir pareiškimus bei kaip ir anksčiau primygtinai reikalauja, kad Komisija įvykdytų savo pažadą apibrėžti bendras proceso – pradedant gamyba ir baigiant atliekų tvarkymu – vidaus išlaidas (įskaitant išorės poveikį) ir neleisti, kad vyktų tiesioginės ar netiesioginės varžybos dėl įvairių energijos šaltinių subsidijavimo.

4.4.5. Be faktinių išlaidų reikėtų sudaryti tokias pagrindines sąlygas, kad nustatant kainas būtų atsižvelgta ne tik į teikiamą paslaugą (produktą) ir klimatui kenksmingų teršalų išmetimo vengimą arba reikiamos aukštos kvalifikacijos specialistų darbo vietų kūrimą. Kainos turi parodyti, kad yra laikas, kai būna didelė pasiūla ir mažesnė paklausa, ir atvirkščiai – laikas, kai būna didelė paklausa ir menkesnė pasiūla. Tik kai kainos atspindės visą tiesą apie išlaidas ir teikiamą paslaugą (produktą), o galutiniam klientui visa apimtimi bus perduotos sumažintos kainos, rinka prisitaikys taip, kaip pageidauja Komisija – bus valdoma paklausa, jėgainių ir kaupimo vietų veikla taps lankstesnė.

4.4.6. EESRK visiškai pritaria Komisijai, kad reguliuojamas kainas reikia panaikinti. Visiškai teisinga pradėti leisti laisvai nustatyti kainas – tiek jas didinti, tiek ir mažinti. Tai leidžia rinkai tinkamai reaguoti ir remia lankstumo galimybes, pavyzdžiui, paklausos valdymą ir kaupimą. EESRK nuomone, ES valstybės pagalbos gairių nuostata, pagal kurią esant neigiamoms elektros energijos kainoms pagalbos skirti negalima, yra rimtas kišimasis į rinką, dėl kurio atsinaujinančiųjų išteklių energija vienašališkai atsiduria nepalankioje padėtyje ir dėl kurio sukuriama palankios sąlygos aplinkai kenksmingoms technologijoms, kurių ribinės sąnaudos yra didesnės. Dabartinė valstybės pagalba kompensuoja nepakankamą kainų signalų veikimą, ypač dėl trūkstanto išorės sąnaudų internalizavimo. Europos Komisija šią problemą galėtų išspręsti pati, įgyvendindama savo pagalbos gairių reformą. EESRK tikisi, kad Komisija pateiks planą, kaip įveikti neigiamų kainų priežastis ir ateityje panaikinti valstybės pagalbos poreikį.

4.4.7. Komisijos dokumente be kita ko užsiminta ir apie būtinybę tobulinti prekybą apyvartiniais taršos leidimais. Šiuo klausimu Komitetas parengė atskirą nuomonę ⁽⁸⁾. Vis dėlto jis pabrėžia, kad net ir atlikus būtinas reformas, nustatant kainas būtų atsižvelgta tik į dalį išorinių iškastinių energijos išteklių išlaidų. Tarptautinis valiutos fondas įvertino, kad kasmet subsidijos iškastiniams energijos ištekliams Europos Sąjungoje siekia iš viso 330 mlrd. JAV dolerių, ir šias subsidijas jis įvardijo kaip neefektyvias, stabdančias inovacijas, kenksmingas biudžetui, socialiai neteisingas ir darančias ypač neigiamą įtaką aplinkos politikai ⁽⁹⁾.

4.4.8. Kol kas nė viena gera, nauja rinkos struktūra negali subalansuoti dėl jos atsiradusių klaidingų kainų signalų ir problemų.

4.4.9. Komisija ne kartą pabrėžė, kad atsinaujinančiųjų išteklių energijai vis dar kyla kliūčių, kurias reikia pašalinti, ir kad atsinaujinančiuosius energijos išteklius reikia skatinti regionų lygmeniu ir vadovaujantis rinkos taisyklėmis. Tam pritaria ir EESRK. Deja, komunikate pateikiama pernelyg mažai nuorodų, kaip Komisija ketina tai pasiekti.

⁽⁷⁾ Taip pat OL C 226, 2014 7 16, p. 1.

⁽⁸⁾ Žr. OL C 424, 2014 7 16, p. 46.

⁽⁹⁾ Žr. TVF darbo dokumentą „How Large Are Global Energy Subsidies?“ (WP/15/105), 2015 m. gegužės mėn.

4.5. Prekyba elektra

4.5.1. Komisijos komunikato pavadinimas „Naujo energijos rinkos modelio kūrimas“. Tačiau dokumente diskutuojama beveik vien tik apie galimus ir būtinais laikomus elektros tinklų, rinkų ir prekybos elektra srities pokyčius. 5 skyriuje apskritai kalbama apie „konsultacinį komunikatą dėl elektros rinkos modelio“.

4.5.2. Taip akivaizdžiai susitelkiant ties elektros tinklu ir elektros rinka nepakankamai atsižvelgiama į faktinį ir didelį iššūkį, su kuriuo susiduria Europa energetikos politikos srityje. Į svarstymus turi būti labiau įtraukti šilumos tiekimo ir transporto sektoriaus atstovai, juo labiau kad ateityje atsiras gerokai daugiau sąsajų tarp šių trijų sričių nei yra dabar, ir dėl to atsiras daugiau galimybių bei bus galima sumažinti problemas (raktiniai žodžiai: *Wind-Power to Heat, Power to Gas/Hydrogen*, elektromobilumas).

4.5.3. Elektros, šilumos ir mobilumo sektorius galima daug lengviau sujungti decentralizuotai organizuojamose elektros sistemose nei centralizuotoje sistemoje. Nes šiluma ir mobilumo paslauga savaime yra decentralizuotos, todėl, ieškant lankstaus sprendimo elektros sektoriui, jas lengviau plėtoti, kai elektrą į rinką galima tiekti decentralizuotai ir tiesiogiai. Todėl elektros rinkos pertvarkymo užduotis glaudžiai susijusi su decentralizuoto elektros iš kintamos atsinaujinančiosios energijos tiekimo į rinką galimybėmis, prie kurių turėtų būti priskirtas ir šilumos ir mobilumo prietaikų naudojimas.

4.5.4. Kalbant apie elektros rinką, Komisija pateikia daug pasiūlymų dėl naujų esančios prekybos sistemos struktūrų, visų pirma, dėl prekybos biržose. Žinoma, didesnė esamos prekybos energija įvairovė vietos, regionų, nacionaliniu ir europiniu lygmeniu yra pageidautina ir svarbi. Vis dėlto ši veikla jokiū būdu negali būti perleista vien biržoms ir energijos pardavėjams, tačiau apie tai Komisija nekalba.

4.5.5. Jei įmonės, gyventojai arba komunalinės įmonės šiandien nuspręstų pasinaudoti vietos ar regionų energetikos galimybėmis, pavyzdžiui, bendrai organizuotų saulės energijos įrenginių ir vėjo jėgainių eksploatavimo procesą, tuomet jie daug lengviau nei iki šiol galėtų tiesiogiai naudoti išgautą energiją, neįtraukdami į procesą biržų arba energijos pardavėjų, ir (arba) tiesiogiai ir be kliūčių ją parduoti.

4.5.6. Vis dėlto beveik nepateikta pasiūlymų, pavyzdžiui, dėl būtinos paramos jau atpažįstamoms naujoms decentralizuoto tiesioginio naudojimo ar tiesioginio pardavimo vietoje (verslas verslui) formoms, taip pat mažai aptartos vietinės prekybos formos ir energijos formos keitimas (kaupimo vietos).

4.6. Rinkos struktūros ir decentralizuota gamyba

4.6.1. Komisijos komunikate kalbama tai apie tikslą „integruoti atsinaujinančiųjų išteklių energiją į elektros energijos sistemą“, tai apie rinkos modelio pritaikymą prie atsinaujinančiosios energijos, o dar kitur – apie atsinaujinančiųjų išteklių energijai pritaikytos rinkos kūrimą. EESRK norėtų patikslinti, kad, jo nuomone, atsinaujinančiųjų išteklių energijos „integravimas“ į esamą elektros energijos sistemą nėra pagrindinis uždavinys, netgi jei ilguoju laikotarpiu atsinaujinančiųjų išteklių energijai teks pagrindinis vaidmuo.

4.6.2. Didelis techninis naujosios energetikos sistemos iššūkis visų pirma yra siekis, kad, kaip Komisija norėtų dar labiau pabrėžti konsultavimosi procedūroje, ateityje elektros energija vartotojams nebebūtų tiekiamą centralizuotai reguliuojamų didžiųjų jėgainių („iš viršaus į apačią“), o remiantis daugeliu decentralizuotų, iš dalies kintamų atsinaujinančiųjų energijos šaltinių, susiformuotų naujos „gamybos ir tiekimo salos“, kurias reikėtų sujungti tarpusavyje („iš apačios į viršų“) ir kuriose visų pirma reikėtų valdyti paklausą (įskaitant kaupimą).

4.6.3. Tokiu atveju, atsižvelgiant į pageidavimą įtraukti kuo įvairesnius dalyvius, tai reikėtų, kad greta įsitvirtinusių (didmeninės) prekybos struktūrų iš dalies reikės sukurti visiškai naujas decentralizuotas prekybos formas ir energijos valdymo sistemas.

4.6.4. Dėl inovacijų postūmių tiek informacinių technologijų ir gamybos, tiek kaupimo technologijų, platinimo ir pastatų technikos srityse šiandien susiformavo daug tokių „gamybos ir tiekimo salų“, kurios dar prieš keletą metų būtų buvusios visiškai neįmanomos. Pavieniai asmenys, bendrovės, susivienijimai (tokie kaip energijos kooperatyvai) ar savivaldybės (komunalinės įmonės) atrado individualius nepriklausomus ar iš dalies nepriklausomus sprendimus, dėl kurių jie tapo daug mažiau priklausomi nuo tradicinės (ir lankstesnės) pasiūlos ir prekybos srautų. Svarbu išvelgti, kad šie techniniai ar technologiniai ir socialiniai ar sociologiniai aspektai yra lygiagrečiai susiję. Jie vystosi ta pačia kryptimi – būtent link autonomijos ir savireguliacinių decentralizuotų tinklų vienetų.

4.6.5. Viskas prasideda nuo labai mažų dalykų: jau dabar vystosi visiškai naujos struktūros ir tai įrodo fotovoltinių sistemų pavyzdys. Dar prieš maždaug penkerius metus fotovoltinių technologijų energijos vartojimas ekonominiu požiūriu buvo visiškai neįdomus, pagaminta energija tiesiog buvo perduodama į tinklą. Dabar aplinkybės iš esmės pasikeitė: šiandien ekonomiais sumetimais ant stogų nebemontuojami fotovoltinių technologijų įrenginiai, kurie nėra pritaikyti kuo didesniajam savo pagamintos energijos vartojimui, todėl dabar vėl išaugo akumuliavimo technologijų paklausa, ir jos yra toliau plėtojamos. Tad naujieji fotovoltinių technologijų įrenginiai mažina tinklo apkrovą arba ją subalansuoja. Todėl kartu su, pavyzdžiui, prognozuojamu elektromobilumu arba šilumos gamyba atsiranda visiškai naujų, papildomų decentralizuotos energijos gamybos ir vartojimo galimybių.

4.6.6. Vis dėlto vartotojai, gaminantys ir naudojantys savo elektrą bei norintys galimą jos perteklių perduoti, pavyzdžiui, kartu gyvenantiems asmenims arba kaimynams, nebėra tradiciniai „aktyvūs rinkos dalyviai“. Deja, Komisijos dokumente neaprašyta, kaip konkrečiai turi būti keičiamos pagrindinės sąlygos, skatinant šias struktūras.

4.6.7. Be to, nepakankamai aprašyta, kokios išlieka kliūtys atsinaujinančiųjų išteklių energijai.

4.6.8. Komitetas ne kartą pabrėžė, kad tokios naujos, decentralizuotos energetikos sistemos suteikia galimybių, susijusių ne vien su visuomenės pritarimu būtiniesiems struktūriniais pokyčiams ir būtinoms investicijoms. Regionų ekonomikai gali atsiverti naujos perspektyvos ir naujos su pridėtine verte siejamos galimybės, kurių galima atrasti neapsiribojant žinomomis struktūromis. Taikant naujas technologijas bus galima vėl bendrai koordinuoti regionų plėtrą ir energetikos politiką ir pagerinti padidėjusius ypatingos svarbos infrastruktūros objektų saugos standartus.

4.6.9. Sustiprėjusi vietos gamyba ir tiesioginis tiekimas į rinką sveikintini ir dėl to, kad taip sumažinami nuostoliai dėl nuotėkio. Vokietijos federalinė tinklo agentūra atitinkamai nurodo ⁽¹⁰⁾: „Akivaizdu, kad geriausių rezultatų būtų pasiekta, jei visi energijos tiekimo sistemos pertvarkymo procese dalyvaujantys subjektai glaudžiai bendradarbiautų. [...] Turėtume palankiai vertinti metodus, skirtus kuo labiau padidinti energijos suvartojimą prie šaltinio. Tai visuomet buvo energijos tiekimo principas, nes jis leidžia iki minimumo sumažinti tinklo nuostolius.“

4.6.10. Todėl Komisija turi apsvarstyti prekybos sistemą atsižvelgdama į pageidaujamą energijos infrastruktūrą ir nebandyti būtinųjų energijos infrastruktūros pakeitimų suderinti su esama prekybos sistema.

4.6.11. Be to, reikėtų atsižvelgti ir į patirtį daugelio šalių, kuriose kai kurie rinkos dalyviai, pavyzdžiui, strateginiai investuotojai, išsirinko geriausias energijos gamybos sektorius, kad padidintų savo pelną, kartu atsisakydami investuoti į tiekimo saugumą, inovacijas ir priežiūrą, užkraudami šias išlaidas vartotojams.

⁽¹⁰⁾ „Pažangusis tinklas ir pažangioji rinka: pagrindinis Federalinės tinklo agentūros dokumentas dėl kintančios energijos tiekimo sistemos“, 2011 m. gruodžio mėn., p. 42.

4.7. Regioninis bendradarbiavimas ir europinis reguliuotojų bei tinklo eksploatuotojų tinklas

4.7.1. Dabar naujos europinės energetikos politikos tikslas negali būti siejamas su kuo didesniu skaičiumi nepriklausomų, t. y. nuo bendro tinklo atsietų tiekimo sričių. Bet vis dėlto turi būti siekiama sukurti kuo daugiau tokių efektyvių, konkurencingų ir netoli vartotojų esančių 'gamybos ir tiekimo salų' bei jas sujungti į europinį tinklą. Tai turėtų būti daroma net ir atsižvelgiant į tai, kad ES turi užtikrinti energetinį saugumą, nors tikroji energijos tiekimo užduotis vis dėlto priskiriama savivaldybių ar regionų kompetencijos sričiai.

4.7.2. Jei pagrindinės sąlygos yra geros ir nustatomi teisingi kainų signalai, atsiranda daug tokių mažesnių tinklų vienetų, kurie užtikrina optimalų ekonominį nuosavos energijos gavybos ir vartojimo mastą, bet juos reikia sujungti su gretimais ar aukštesnio lygio tinklais, pavyzdžiui, siekiant užtikrinti teigiamos ar neigiamos valdymo energijos tiekimą.

4.7.3. Šiose sistemose, taip pat aukštesniu lygmeniu, paklausos valdymas atlieka svarbų vaidmenį; Komitetas kaupimo technologijas laiko šio valdymo dalimi. Kaupimo vietos taps svarbia tinklo dalimi, nes techniniu požiūriu jos reikš abu dalykus, būtent anticiklinius vartotojus arba gamintojus.

4.7.4. Kuriant ir užtikrinant šią sektoriaus dalyvių įvairovę, sudarant sąžiningos konkurencijos sąlygas ir koordinuojant sistemas, nacionaliniams tinklo eksploatuotojams, nacionaliniams reguliuotojams ir Europos Sąjungai tenka svarbios užduotys. Ateities energijos tiekimo sistemoms reikia europiniu mastu gerai koordinuojamos energetikos valdymo sistemos (analogiškos oro susisiekimo sistemai), leidžiančios visais etapais matyti visas prijungtas „gamybos ir tiekimo salas“ ir prareikusias galimus atsiradusius sutrikimus. Išimtiniu atveju būtų galima įsikišti automatinio ar rankinio būdu tinklo stabilumui ir saugumui užtikrinti.

4.7.5. Šis bendradarbiavimas gali būti sklandus tik esant gerai suformuotiems bei optimaliai organizuojamiems perdavimo ir paskirstymo tinklams. Taip pat, visų pirma atsižvelgiant į pirmiau nurodytą nepakankamą paskatą investuoti dėl kainų, tai reiškia, jog viešosios lėšos, pavyzdžiui, pagal Europos infrastruktūros tinklų priemonę, turi būti dažniau naudojamos tarpvalstybiniais elektros energijos tinklams kurti, o ne tam, kad visas dėmesys būtų skiriamas, pavyzdžiui, dujų ir naftos infrastruktūrai.

4.7.6. Komitetas pritaria Komisijos nuomonei, kad tinklą eksploatuojantys subjektai turėtų būti „neutralūs rinkos tarpininkai, sudarantys galimybes vystyti į rinką orientuotoms ir vartotojams skirtoms paslaugoms“. Komisija turėtų aiškiau nurodyti, ką reikėtų keisti, kad būtų pasiektas šis tikslas, ir tiksliau apibrėžti skirstymo tinklą eksploatuojančių subjektų, o kartu ir reguliuotojų, vaidmenį ir užduotis.

2016 m. sausio 20 d., Briuselis

*Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto
pirmininkas
Georges DASSIS*
